

HELEN MERRELL LYND

– skam, skuld och identitet

18

MARCUS PERSSON

Amerikanskan Helen Merrell Lynd är en pionjär inom det som i dag kallas emotionssociologi. Utifrån idétraditioner som interaktionistisk sociologi och socialpsykologi utforskar hon emotionernas betydelse för individens identitetsutveckling. Hon för fram en emotion som viktigare än alla andra, nämligen skammen, som genom socialisationsprocessen förankras i individen i enlighet med samhällets normer och värderingar om acceptabelt och oacceptabelt beteende. Skamkänslan tjänar därmed som moralisk kompass för individens livsföring, då den har en självreglerande funktion. För att undvika skamkänslor behöver individen uppträda enligt de krav som samhället ställer. Skamkänslor är svåra att bli kvitt, då de väckts som en följd av ett brott mot de normer och värderingar som individen internaliserat och gjort till en del av den egna identiteten. Individen är alltså föremålet för sin egen skam. För att bli av med skamkänslan måste individen förändras. På så sätt har skammen också en självutvecklande funktion i Merrell Lynds identitetsteori.

MED BÖRJAN I PREFIXET ”SOCIAL”

Helen Merrell Lynds sociologi har inslag av såväl socialpsykologi som socialfilosofi och socialhistoria, men hon är noga med att betona prefixet ”social”, eftersom hon anser att det sociala elementet är det som möjliggör förändring och utveckling (Bannister 1999). Eller som hon själv skriver, med hänvisning till Hegels dialektiska filosofi: ”Förändring är verklighetens väsen” (Merrell Lynd 1958:134f.).

Merrell Lynds akademiska bana började med en uppmärksamrad empirisk studie av det amerikanska samhällslivet. Intresset för emotioner

och identitet växte fram senare. Nedan inleder jag med att beskriva hennes tidiga verk för att skildra hennes utveckling från empiriker till teoretiker. Därefter vänder jag uppmärksamheten mot hennes teoretiska bidrag om emotioner och identitet, ett avsnitt som utgör huvuddelen av kapitlet.

Merrell Lynd är mest känd som medförfattare till *Middletown*-böckerna, som hon skrev tillsammans med sin make sociologen Robert S. Lynd: *Middletown* (1929) och uppföljaren *Middletown in transition* (1937). I dessa studier, som har den stora ambitionen att dokumentera och söka förstå vardagslivet i en stad, anammade författarna Chicagoskolans (se kapitel 15 om MacLean) metoder. Liksom antropologiska fältarbetare tillbringade makarna Lynd över ett år i staden Muncie, Indiana (*Middletown* var deras fiktiva namn på staden), där de bedrev omfattande studier av befolkningen. Syftet med den första studien var att undersöka en ”typisk” stad, eller rättare sagt en stad som representant för en hel nation i förändring (Lynd & Merrell Lynd 1929:3). Den industriella revolutionens inflytande på arbetsliv och privatliv kunde knappast underskattas, och just detta var bakgrunden till deras studie – att med en hel stad som forskningsobjekt undersöka de sociala strukturernas förändring i det nya moderna amerikanska samhället. Annorlunda uttryckt studerar de skiftet från *Gemeinschaft* till *Gesellschaft* i en amerikansk kontext (se kapitel 5 om Tönnies).

Metoden var induktiv och explorativ, det vill säga forskarna visste vad de ville studera men hade ingen färdig mall för hur de skulle genomföra sin studie. Det empiriska materialet var omfattande och bestod av enkätmaterial, dokument, deltagande observationer samt intervjuer med över hundrasextio familjer. För att fånga vardagslivet bland stadens invånare utgick de från några teman som ansågs vara generella ”livsaktiviteter”, bland annat livsuppehälle, inrättande av hemmet och fritidssysslor. Inom ramen för dessa teman undersökte de hur åsikter och värderingar skiljde sig åt mellan invånarna – unga och gamla, kvinnor och män – i olika frågor rörande arbetsfördelning, fritidsintressen, könsroller och familjeliv, barnuppfostran, religion med mera.

Det är inte enkelt att sammanfatta resultaten från en så omfattande studie, men huvuddragen av dem tolkar författarna i ljuset av den modernisering och individualisering som skett i samhället i spåren av industrialiseringen. Unga övertar inte längre med självklarhet sina föräldrars åsikter och yrkesval; begären efter nymodigheter och tekniska innovationer

(som bil och tvättmaskin) skapar behov av mer pengar; kvinnor lämnar hemmet och börjar förvärvsarbeta; nya framtidsdrömmar växer.

Uppföljaren har samma uppläggning, med den stora skillnaden att USA nu har genomgått den stora depressionen som en följd av börskraschen 1929. Landet är bankrutt och Middletown har gått från att vara en typisk medelstor stad stadd i tillväxt till att bli en typisk medelstor stad som kämpar med arbetslöshet, fattigdom och sociala problem.

Böckerna är viktiga samtidsskildringar av ett samhälle under moderniseringens upp- och nedgångar. De väckte stor uppmärksamhet när de kom ut och innebar startskottet för paret Lynds akademiska bana – varken Helen eller Robert var disputerade när de genomförde sina omfattande fältarbeten. Emellertid var det Robert som rönt störst erkännande och framgång. Även i Sverige väckte böckerna uppmärksamhet och inspirerade till metodologiskt nytänkande. Under namnet *Medelby* genomförde Martin Allwood och Inga-Britt Ranemark (1943) en svensk variant av paret Lynds studier genom att undersöka det sociala livet i ett typiskt svenskt stationssamhälle i förändring.

Det dröjde hela åtta år efter Middletown-studierna innan Merrell Lynd erhöll sin doktorexamen, i historia, men prefixet ”social” var högst närvarande. Syftet med avhandlingen, *England in the eighteen-eighties. Toward a social basis for freedom* (Merrell Lynd 1945), var inte att bidra med ny historisk kunskap utan med kunskap om hur de sociala strukturerna förändrades under denna viktiga brytpunkt i Englands historia – från att ha präglats av *laissez-faire*-liberalism till att bejaka välfärdstatens utveckling. Det är inte historiska data som driver analysen, utan subjektiva vittnesmål och berättelser som Merrell Lynd gräver fram ur arkiv. Med hjälp av material ur dagstidningar, biografier, dagböcker och brev skildrar hon en attitydförändring – nya beteendemässiga, emotionella och moraliska uttryck – hos befolkningen under en brytningstid (Thrupp 1945).

Om Merrell Lynd i sina tidiga verk i huvudsak arbetade empiriskt i syfte att undersöka subjektiva yttringar av ”yttre” sociala strukturer i förändring, tar hon efter avhandlingen alltmer fasta på de ”inre” sociala strukturerna. Med yttre strukturer avser hon de dominerande värderingar, normer och ideal som genomsyrar ett samhälle under ett visst historiskt skede. Inre strukturer avser de sätt på vilka individer internaliserar och organiserar dessa samhälleliga värden och gör dem till sina egna, det vill

säga använder dem som byggstenar för att skapa sina individuellt unika inre strukturer. Yttre (samhälleliga) och inre (personliga) strukturer står i intim förbindelse med varandra.

IDENTITET OCH EMOTIONER

År 1958 utkom boken *On shame and the search for identity*, som utgör grunden för Merrell Lynds teoretiska bidrag till sociologin. Liksom hennes tidigare verk präglas denna bok av ett intresse för studiet av sociala fenomen i ljuset av det framväxande moderna samhället. Men här slår detta intresse ut i full blom. De olika uttryck som skisserades i Middletown-böckerna och avhandlingen renodlas nu till ett enda för den moderna tidsåldern typiskt uttryck, nämligen frågan om identitet. Det är också så Merrell Lynd inleder sin bok:

I varje tidsålder ställer sig människan frågan: Vem är jag? Var hör jag hemma? Dessa frågor ställs med olika grad av medvetenhet och med olika betoningar i olika perioder. I tider av snabb förändring och social oreda träder de i förgrunden mot bakgrund av sådana personliga förhoppningar och sociala harmonier som odlats under en tidigare period. (Merrell Lynd 1958:13)

”Förvisso är vår egen tid just en sådan tid”, konkluderar hon (1958:14), med tanke på den moderna samhällsutvecklingens omvälvande kraft, som tvingar individen att begrunda sig själv och sin plats i samhället. Att betona betydelsen av identitet i den moderna tidsåldern är Merrell Lynd inte ensam om inom sociologin; däremot är hon tidig med att identifiera en kunskapslucka i form av emotionernas frånvaro i identitetsbegreppet.

För att förstå identitetsbegreppet måste man enligt Merrell Lynd se bortom det strukturella perspektivet, som ensidigt betraktar identitet utifrån de sociala roller som samhällets yttre strukturer erbjuder (se t.ex. Dahrendorf 1971 [1965]). Även de inre strukturerna måste begripliggöras, det vill säga individens sätt att hantera och organisera de yttre influenser som hon möter. Denna kritik riktar Merrell Lynd mot Anselm Strauss när denne 1959 utkommer med boken *Mirrors and masks* (Strauss 1959). I en recension skriver hon:

Strauss uppmärksammar relationer som bygger på högre och lägre status men inga som bygger på ömsesidighet; han intresserar sig för personer som förkroppsligade sociala roller men inte i deras unicitet. (Merrell Lynd 1960:419)

Hos Strauss förvandlas identitet till något som kan definieras utifrån individens position i förhållande till andra individer i samhället. Men, skriver Merrell Lynd, detta säger ingenting om individens inre struktur, nämligen hennes erfarenhet av att ta till sig och organisera de yttre strukturerna och göra dem till egna erfarenheter på sitt eget unika sätt. Det är den inre strukturen, som skapas i ömsesidighet med andra individer såväl som med yttre strukturer, som formar individens personlighet och gör henne till en samhällsmedlem med egen identitet.

I detta avseende följer Merrell Lynd i spåren av bland andra psykoanalytikern Erik H. Erikson (1950) och hans sätt att förstå människors sociala och psykologiska utveckling. Erikson använder begreppet "identitet" i stället för den psykoanalytiska termen "ego" i syfte att betona dess dubbelriktade natur som inbegriper växelverkan mellan inre och yttre strukturer (Merrell Lynd 1958:204ff.). För Erikson bestod identiteten i ett själv som är både subjekt och objekt inför sig självt, både observatör och observerad. Även Erikson poängterade vikten av att beakta emotioner och då särskilt skamkänslor för att förstå individers identitetsutveckling. Enligt Erikson finns det åtta stadier som en individ kan gå igenom, och i varje kris eller nytt steg i utvecklingen konfronteras individen med prövande känslor som oro, ångest, skuld och skam. På detta sätt spelar individens hantering av emotioner en avgörande roll för själv- eller identitetsutvecklingen. Merrell Lynd hämtar inspiration från Erikson, men hon framhåller hans (och den psykoanalytiska traditionens) bristande uppmärksamhet på sociala strukturers inflytande på individens utveckling.

I sitt utforskande av identitetsbegreppet vänder Merrell Lynd blicken mot George H. Mead (se kapitel 12) och dennes sätt att beskriva "självet" som en sammansättning av ett "jag" (*I*) och "mig" (*me*) – som en självständig aktör och samtidigt som ett barn av sin tid (Mead 1934). Självet, eller identiteten, kan förstås som resultatet av inre och yttre drivkrafter och påverkansfaktorer som formar individens uppfattning av sig själv som en helhet. Merrell Lynd använder visserligen begreppet självet efter Meads intention, men hon talar hellre om "hela självet" för att inlemma

det hon saknar i Meads självbegrepp, nämligen emotionerna. I Meads verk är emotionernas betydelse inte särskilt väl framskrivet (Engdahl 2004). En fullständig förståelse av hela självet kan bara uppnås genom inkludering av emotioner, jämte kropp och intellekt, som vitala delar av helheten. Även om Merrell Lynd låter sig inspireras av Meads identitets-teori, utvecklar hon aldrig någon egen förklaring av självet uppkomst och genesis. Hon påvisar inte hur inre och yttre strukturer växelverkar, det vill säga hur det går till när individen utvecklar ett själv i interaktion med sin sociala omgivning, och hur emotioner spelar in i denna process. Hennes emotionsteori är i stället inriktad på att förstå emotioners funktion för det vuxna självet.

Merrell Lynd stöder sig även på Charles Horton Cooleys (1902) teori om självutveckling och nödvändigheten av att spegla sig i andra. Cooleys begrepp ”spegeljaget” innefattar en emotionell aspekt däri att det handlar om hur individen föreställer sig att andra betraktar och bedömer henne. Detta att spegla sig i andra väcker alltid någon form av positiv eller negativ känsla om oss själva och vårt beteende. För Cooley uppstår skam när en person betraktar sig själv med den andres ögon. Vi föreställer oss alltid hur andra personer uppfattar oss, värderar denna tolkning, och denna värdering resulterar i någon form av självkänsla, såsom skam eller stolthet. Vid skam kan det handla om att känna sig avvisad, otillräcklig, mindervärdig och betydelselös, men han definierar inte begreppet mer än så. Cooleys emotioner kan alltså ses som resultatet av en självvärdering. Merrell Lynd lägger emellertid större vikt vid emotionerna genom att betona deras betydelse inte bara som ett resultat av självvärdering – det vill säga som en produkt av mellanmänsklig interaktion – utan dessutom som ett startskott och ett verktyg för självreflektion och fortsatt identitetsarbete.

I sina försök att förstå emotioners betydelse för identitet och social interaktion fokuserar Merrell Lynd främst på skamkänslan, men hon urskiljer också den besläktade skuldkänslan. Dessa emotioner kan uppstå en och en såväl som tillsammans. Hon diskuterar även stolthet, men hon lägger ingen större vikt vid denna känsla, då den inte bidrar till reflektion utan snarare bekräftar redan bildade åsikter (Merrell Lynd 1958:250ff.). I det följande redogör jag för skuldkänslan och skamkänslan var för sig.

SOCIALT BROTT OCH SKULDKÄNSLOR

Enligt Merrell Lynd uppstår skuld känslan i sociala situationer där individen bryter mot gällande spelregler i samhället, det vill säga rådande normer, värderingar och ideal. Eller som hon själv skriver: ”Kärnan i skulden är en överträdelse, ett brott, en kränkning av ett visst tabu, en viss gräns eller en viss rättsregel genom en avgränsad frivillig handling” (ibid.:23). Genom uppväxtens socialisationsprocess lär vi oss hur vi bör bete oss i olika sociala situationer. Det handlar om alla de kunskaper som vi förvärvat om till exempel att tilla andra människor på ett korrekt sätt, att ställa sig längst bak i kön i mataffären och inte tränga sig, att äta med kniv och gaffel med mera. Brott mot gängse sociala normer kan naturligtvis också handla om allvarligare saker som att stjäla, bruka våld mot andra människor, fuska med deklarationen med mera. Vad jag här benämner ”sociala brott” inrymmer alltså brott som kan men som inte behöver vara av legal karaktär; det väsentliga är att de inte är socialt accepterade. Att bryta mot den vedertagna sociala ordningen innebär alltid ett avsteg från det som anses rätt och riktigt eller normalt. För Merrell Lynd är skuld känslan en emotion som uppkommer hos en individ när hon bryter mot en sådan socialt vedertagen norm.

Här måste vi tänka oss att det finns ett brett spektrum av allvarlighetsgrader. Ifall individen blir påkommen med att tränga sig i kön i matbutiken kan det visserligen uppstå en lättare skuld känsla, men denna är troligtvis snabbt övergående. Ifall individen däremot sviker en vän och förräder en hemlighet som hon fått förtroendet att bevara, uppstår troligtvis en starkare skuld känsla som inte glöms bort lika snabbt. Oavsett allvarlighetsgrad krävs det alltid att någon annan reagerar på den egna handlingen för att en känsla av skuld ska uppstå. Om ingen reagerar på att jag tränger mig i kön, väcks inte någon skuld känsla hos mig. Mead skulle kanske ha sagt att man blir varse sitt eget övertramp först genom rolltagande med den andre som reagerar på mitt agerande.

Vi måste därtill komma ihåg att olika samhällen och olika tidsepoker präglas av olika normer (se kapitel 19 om Elias). Det som anses normalt och avvikande i ett land eller en epok behöver inte betraktas likadant någon annanstans och i en annan tid. I ett land kan det till exempel råda förbud mot bärande av slöja på offentlig plats, men i ett annat land kan det anses fullkomligt normalt att göra så. Dessutom kan det råda olika normer

inom ett och samma samhälle, vars olika grupper och subkulturer kan främja skilda ideal och värderingar. Därför är det viktigt att påminna om att skuldkänslor alltid handlar om individens brott mot de sociala regler som gäller i den grupp som hon identifierar sig med. Inte sällan överlappar gruppens normer med samhällets, men inte alltid. Om jag lever i en sluten grupp som till exempel ett kriminellt gäng, kan identifikationen med gruppens normer vara starkare än identifikationen med normerna i det omgivande samhället.

Enligt Merrell Lynd går skuldkänslan att bli kvitt om individen gör bot i proportion till det begångna brottet. Individen som trängde sig i kön behöver förmodligen bara ursäkta sig och ställa sig längst bak i kön. Det väsentliga är att en skuld går att sona genom någon form av återbetalning, kompensation eller gottgörelse för de handlingar som anses vara omoraliska i det samhälle eller den grupp som individen tillhör.

Skuldkänslor som beror på sociala brott säger emellertid inte så mycket om oss själva som personer, då de uppstår som en följd av enstaka handlingar utan insats av personliga värden. Annorlunda uttryckt uppstår skuldkänslor som en följd av regelbrott som inte inbegriper hela självet. Merrell Lynd menar alltså att det är skillnad mellan att handla omoraliskt enligt samhällets normer (yttre strukturer) och att handla på ett sätt som strider mot de egna moraliska värderingarna (inre strukturer). De inre strukturerna står alltid i förbindelse med de yttre strukturerna, men de är inte nödvändigtvis identiskt organiserade. Individen påverkas av den miljö hon växer upp i, men hon är ingen exakt kopia av samhällets strukturer, utan formar alltid sin egen unika personlighet mot bakgrund av de normer och värderingar som präglar ett visst samhälle. Merrell Lynd skiljer på detta vis mellan begåendet av en handling som stör den gemensamma yttre sociala ordningen och begåendet av en handling som stör individens sätt att organisera den inre ordningen, det vill säga hennes identitet. Det förstnämnda är kopplat till skuldkänslor, det sistnämnda till skamkänslor.

IDENTITETSBRÖTT OCH SKAMKÄNSLOR

Även skamkänslan uppstår som en följd av ett brott mot gällande spelregler (normer, värderingar, ideal) i samhället. Men skamkänslan handlar framför allt om hur individen bedömer sig själv i förhållande till gruppens normer och värderingar; det är alltså det egna självet som är föremål för

övertrampet. Det jag här benämner ”identitetsbrott” innebär att individen handlar på ett sätt som bryter inte bara mot ett visst samhälles sociala regler utan också mot just de värderingar eller de ideal som individen ser som värdefulla och eftersträvansvärda för hennes uppfattning om sig själv som person. Att känna skam får på detta vis betydligt större konsekvenser än att känna skuld, då skammen är knuten till den egna identiteten och den ideala självbilden:

Erfarenheter av skam tycks förkroppsliga grundbetydelsen av ordet – att avslöja, blottlägga, såra. Dessa är erfarenheter av exponering, exponering av särskilt känsliga, intima, sårbara delar av självet. (ibid.:27)

Här framhålls att skammen avslöjar och blottlägger de inre strukturerna hos en individ – de strukturer som den egna identiteten och självuppfattningen bygger på. Skammen tjänar som ett emotionellt signalsystem, som socialt och kroppsligt reagerar mot den inre struktur som individen organiserat utifrån de yttre strukturernas möjligheter och begränsningar i det samhälle som individen växer upp och lever i. Internaliseringen och förkroppsligandet av vissa värderingar och ideal gör att skammen känns i kroppen – vi blir röda i ansiktet, kroppen reagerar med stresspåslag, kanske börjar vi kallsvettas (ibid.:33).

Låt säga att jag anser mig själv vara en rättvis, givmild och snäll människa som tycker om att hjälpa andra som kanske inte har det så lätt i livet. Min identitet och självuppfattning bygger då på att jag identifierar mig med värderingar som humanism och demokrati. Betänk nu situationen att jag går förbi en tiggare som sitter utanför min lokala mataffär. Det brukar sitta en annan tiggare här, men just denna tiggare har jag aldrig sett förut och jag tycker att hen ser obehaglig ut, vilket gör mig illa till mods. När jag går förbi den utsträckta handen hör jag mig själv snäsa att hen ”borde skaffa sig ett riktigt jobb i stället”. Ingen i min omgivning reagerar och det är troligen inte första gången tiggaren får höra liknande tillmälen, men jag går in i affären blossande röd i ansiktet och känslorna i svall. Jag skäms. Varför sade jag så där?

Att fyllas med skam innebär att bli överraskad och förskräckt inför sig själv. ”Det är som om vi plötsligt blev påhoppade bakifrån”, skriver Merrell Lynd (ibid.). Eller som hon på ett annat ställe beskriver erfarenheten av känslan: ”Jag kan inte ha gjort detta. Men jag har gjort det

och jag kan inte göra det ogjort, för detta är jag” (ibid.:50). Handlingen innebär på detta sätt ett brott som inte enbart är riktat mot samhällets vedertagna normer och regler, utan snarare mot just de värderingar och ideal som jag anser vara eftersträvansvärda och som jag identifierar mig med som person.

Vi har handlat utifrån antagandet att vi är en viss typ av person som lever i en viss omgivning, men nu finner vi oväntat och plötsligt att dessa antaganden är felaktiga. (ibid.:35)

Brottet är således ett brott mot mig själv – mot min egen identitet. Sveket mot de värderingar och ideal som jag identifierar mig med inbegriper oundvikligen hela mitt själv. Jag står blottad och naken inför mig själv.

Viktigt att komma ihåg är alltså att det inte är handlingen i sig (regelbrottet) som avgör huruvida det uppstår skuld känslor eller skamkänslor hos individen. Det avgörande är i stället huruvida individen handlar på ett sätt som går emot sådana värden och ideal som ligger individen varmt om hjärtat och som hon identifierar sig med. Om jag inte anser mig vara en särdeles modig och tapper person, är det ingen skam att fly från ett handgemäng eller en konfrontation. Om jag däremot betraktar mig som modig och orädd och förvånar mig själv genom att fly från en situation där jag trodde att jag skulle ha försvarat och stått upp för mig själv – ja, då låter nog skamkänslan inte vänta på sig.

För att bli kvitt skuld känslan räcker det att man sonar skulden med en ursäkt, ett bötesbelopp eller i värsta fall ett fängelsestraff, men skamkänslan är betydligt svårare att slippa ifrån. För vem är det som jag ska återbetala? Jo, den som jag begått brottet mot. Hur reparerar jag skadan om det är mig själv som jag begått brottet mot?

FÖRNEKELSE OCH FÖRLÅTELSE

Jag har skrivit om olika sätt att bli kvitt skuld känslor genom återbetalning i en eller annan form. Att bli kvitt skamkänslor är emellertid inte lika enkelt. Enligt Merrell Lynd finns det två strategier för att hantera skamkänslor, den ena kortsiktig och enkel, den andra långsiktig och svår. Den enkla strategin bygger på förnekelse, den svåra på förlåtelse.

Förnekelse innebär att likt en struts sticka huvudet i sanden och

vägra erkänna det sociala regelbrott som man begått. Förnimmelsen av skamkänsla kan leda till att det blottade självet försvarar sig till varje pris genom att vägra att erkänna skadan som uppstått. Man gör detta genom att socialt distansera sig från de personer som lidit skada eller genom att åberopa sociala konventioner och roller (ibid.:71). I exemplet med tiggaren kan jag förneka mitt dåliga beteende och överskjuta skammen på tiggaren genom att åberopa generella idéer om att ge pengar till tiggare bidrar till organiserad kriminalitet och urholkning av välfärdssamhället. Genom att vägra erkänna den problematiska situation som uppstått inom mig själv omöjliggörs självreflektion och därigenom möjligheten till ökad insikt om mig själv som person. Individens förnekelse av sitt sociala brott förhindrar henne att växa som person, då hon inte drar några nya lärdomar.

Den andra strategin för att bli kvitt skamkänslan kräver betydligt mer av individen, men den kan också bidra till något positivt i form av självutveckling och förändring av det egna sättet att vara och organisera den inre strukturen. "[E]n upplevelse av skam kan förändras eller överskridas endast i den mån det sker något slags förändring av hela självet", skriver Merrell Lynd (ibid.:50). Att nå förlåtelse, det vill säga att förlåta sig själv, är en process som kräver reflektion kring det egna självet i förhållande till andra människor och till samhället. Vilka värden är egentligen viktiga för mig? Lever jag mitt liv på det sätt och enligt de moraliska principer som jag anser vara bäst?

Förlåtelse innebär att man erkänner och accepterar det egna begångna brottet mot sig själv, eller rättare sagt mot de värden, normer och ideal som man identifierar sig med och utvärderar sig själv i förhållande till. Att förlåta sig själv är inte detsamma som att bli kvitt skamkänslorna en gång för alla. Däremot kan man tänka sig att förlåtelse handlar om att lära sig att leva med dessa känslor utifrån vetskapen om att man inte längre vill bete sig på det skamfyllda sätt som man tidigare gjort.

Betänk en kriminell gängmedlem som efter många år vill byta riktning i livet. Kanske har hen träffat kärleken, fått barn eller av någon annan anledning börjat omvärdera sitt sätt att leva. Det liv som tidigare verkade självklart upplevs nu som konfliktfyllt. Att få barn kan till exempel väcka empatiska känslor till liv. För en sådan person lurar skamkänslorna i bakgrunden, och kanske börjar personen skämmas inför sig själv allt eftersom hen börjar utvärdera och bedöma sig själv enligt de nya moraliska principer som denne börjat identifiera sig med.

Skammen är enligt Merrell Lynd en nödvändig emotion som gör det möjligt för individen att utvecklas som person – en emotionell process som syftar till att försona sig med att man tidigare var på ett sätt som man inte längre kan förlika sig med, som man nu tar avstånd från och använder som exempel på hur man inte vill vara. Man kan säga att skammen är ett nödvändigt ont som tvingar individen till självreflektion, vilket i sin tur är ett viktigt startskott för utveckling och förändring av den egna identiteten.

Enligt detta resonemang går det att se kopplingar till hur Mead resonerar om självutveckling och utvidgning av ”den generaliserade andre”. För Mead går vägen till ett moget självreflexivt själv via förmågan att ta andras perspektiv och se sig själv ur fler och nya perspektiv. Efterhand som individen förmår betrakta och värdera sig själv ur ständigt nya perspektiv, har hon också möjlighet att förändra sig själv i enlighet med de nya värderingar och ideal som hon kommer i kontakt med. Men om Mead sällan berör ämnet emotioner, bidrar Merrell Lynd med den emotionella aspekten av självutvecklingsprocessen. Att förändras och utvecklas som individer är enligt Merrell Lynd en process som kräver att vi konfronteras med obehagliga och skamfyllda sidor hos oss själva. Att skämmas är att stå blottad inför sig själv. Och det är först när vi inte längre gömmer oss bakom masker och fasader som vi möjliggör nya vägval i livet.

SJÄLVINSIKT OCH SJÄLVUTVECKLING

Behovet av emotionell självinsikt löper som en röd tråd genom Merrell Lynds arbeten. I en artikel (Merrell Lynd 1932) föreslår hon införandet av en föräldrautbildning som skulle främja både föräldrars och barns möjligheter till insikt och utveckling. Hon avser inte någon informationskampanj, där målet skulle vara att lära sig rätt och fel, utan snarare en utbildning som gör det möjligt för individen att reflektera över sina egna känslor, behov och begär i livet i förhållande till samhällets förväntningar och givna roller.

Det är en modernistisk tanke om det individuella självförverkligande-projektet som Merrell Lynd för fram, och samtidigt ett uppror mot de etablerade könsrollerna vid denna tid. Men också en relationell socialpsykologi, som betonar självinsiktens och självkännedomens betydelse för individens och familjens välmående. Kvinnor och män som växer upp och oreflekterat anammar samhällets rollförväntningar på dem, så som

kvinnor och män, mammor och pappor, riskerar enligt Merrell Lynd att bli otillfredsställda och olyckliga individer som försakar sina individuella behov och begär, vilket i sin tur kan inverka negativt på familjebanden och barnets förmåga att utvecklas som självständig individ. Budskapet om föräldrautbildning handlar på detta vis inte enbart om förberedelse inför föräldraskapet, utan om utveckling av en sund identitet och personlighet. Hon skriver:

Men varför kalla detta föräldrautbildning? Det kunde kallas mental hygien, för just detta är målet för psykologer och andra lärare av mental hygien som vill främja utvecklingen av en sund personlighet. Eller så kunde det helt enkelt kallas utbildning [...]. (ibid.:201)

Utbildningens och självreflektionens betydelse för individens och samhällets utveckling går knappast att överskatta i Merrell Lynds verk. Det verkar inte heller som om detta ideal stannade vid hennes litterära produktion. I en dödsruna över henne står bland annat att läsa att hon var den drivande kraften bakom utbildningens utformning vid Sarah Lawrence College – där hon var verksam från grundandet 1928 och fram till sin död 1982. Vid detta lärosäte fick studenterna inga betyg utan i stället skriftliga utvärderingar av sina prestationer, vilket skulle ge dem redskap för reflektion, självinsikt och lärande. Flera av Merrell Lynds tidigare studenter och kollegor har i uppskattande ordalag vittnat om hennes pedagogiska bidrag i detta avseende (Biancheria & Frietsche 2002).

Vägen till utveckling går via insikt och vilja till förändring. Men detta är endast möjligt om man vågar blotta sig och konfrontera sina egna brister. Trogen sitt ideal berättade Merrell Lynd i en intervju, publicerad först efter hennes död, om hur hon 1953 tillsammans med tolv kollegor på universitetet kallades till förhör inför en kommitté på grund av sitt påstådda samröre med kommunistiska organisationer (Merrell Lynd 1983). Det hela utspelade sig under McCarthy-eran och den kampanj som bedrevs mot personer med påstådda kommunist sympatier, en tid under vilken en rad akademiker avskedades från olika universitet runt om i USA. Under förhöret vittnade Merrell Lynd om att hon aldrig varit medlem i någon kommunistisk organisation. Hon friades från alla misstankar, men i intervjun berättade hon att hon ångrar att hon vittnade över huvud taget; hon borde på konstitutionella grunder ha vägrat. Hon ångrar att

hon inte stod upp för sina demokratiska ideal och trotsade förhørsledarna. Eller uttryckt med hennes egen terminologi: hon skäms. Anledningen till att hon berättar denna historia kan man bara gissa sig till, men det är inte osannolikt att hon använder det personligt skamfyllda för att nå insikt om sina egna tillkortakommanden och därigenom växa som person. Genom att blotta sig själv blottar hon dessutom samhällets yttre strukturer.

ERKÄND AV SIN SAMTID, BORTGLÖMD AV EFTERVÄRLDEN

Helen Merrell Lynds akademiska erkännande är komplicerat. Hon är främst känd som medförfattare till de kända Middletown-böckerna, men det var maken Robert som fick störst erkännande (och gjorde den mest framgångsrika karriären). Trots att Helen alltid kommer att förknippas med Middletown, blev hon också erkänd som samhällsteoretiker i sin generation. I förordet till boken om skam och identitet framgår det att hon fått kommentarer på bokmanuset av välkända sociologer som Robert K. Merton och David Riesman. Hennes teoretiska bidrag har dock inte förvaltats särskilt väl av eftervärlden och få känner till henne i dag.

I den emotionssociologiska genren dyker hennes namn upp ibland (Dahlgren & Starrin 2004). Bland annat nämns hon av Jack Katz i den klassiska boken *How emotions work* (2002), där Katz använder begreppet skam ungefär som Merrell Lynd för att belysa emotionens självreflexiva potential och förstå hur individer hanterar och skapar mening i konfliktfyllda situationer. Ett annat välkänt namn inom emotionssociologin är Thomas Scheff (2000), som omnämner Merrell Lynd som inspiration till sin egen emotionsteori, i vilken han bland annat utforskar relationen mellan skamkänsla och rädsla att bryta mot normer. På så sätt tjänar skammen till att upprätthålla konformitet och reproducera strukturer (vilket möjligen bör förknippas med Helens skuldbegrepp snarare än med hennes skambegrepp). Merrell Lynds teori har också använts vid tolkning av klassuttryck för underlägsenhets- och otillräcklighets-känslor (Fox 1994).

Även om Merrell Lynd har haft en undanskynd roll i den sociologiska kanon, har hennes arbete om emotioner och identitet alltså inspirerat andra teoretiker och på så sätt haft betydelse för utvecklingen av det som i dag kallas emotionssociologi.

BIOGRAFI

Helen Merrell Lynd (1896–1982) växte upp i en liten stad i den amerikanska Mellanvästern. Familjen brottades med knappa ekonomiska resurser; fadern var under en tid redaktör för en kyrklig tidning men hade därefter en rad olika ströjobb; mamman skötte hem och hushåll och tog in inneboende för att dryga ut inkomsten. Helen började sina akademiska studier vid Wellesley College (kandidatexamen 1919), där hon blev intresserad av filosofi, särskilt Hegel. Senare studerade hon på Columbia University, där hon tog en magisterexamen 1922 och en doktorsexamen i historia 1944. Det var under studietiden som hon träffade sin blivande man, Robert S. Lynd. De gifte sig 1921 och skulle leva ihop resten av livet. Tillsammans har Helen och Robert blivit mest kända för sina studier om *Middletown* (1929 & 1937). Hennes teoretiska bidrag kommer däremot till tydligast uttryck i boken *On shame and the search for identity* (1958), i vilken hon utforskar identitetsbegreppet utifrån en emotionssociologisk ansats. Boken blev väl mottagen och gav henne en egen ställning som samhällsteoretiker i sin generation. Merrell Lynd dog 1982.

LITTERATUR

- Allwood, M. & Ranemark, I.–B. (1943) *Medelby. En sociologisk studie*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Bannister, R. C. (1999) ”Lynd, Helen Merrell”, *American National Biography* 14:171–173.
- Biancheria, C. & S. Frietsche (2002) ”A path out of Middletown. The life of Helen Merrell Lynd 1896–1982”, *Rapportage. The Journal of the Lancaster Literary Guild*.
- Cooley, C. H. (1902) *Human nature and the social order*. New York: Scribner’s.
- Dahrendorf, R. (1971 [1965]) *Homo sociologicus. Om människan och rollerna*. Lund: Argos.
- *Dahlgren, L. & B. Starrin (2004) *Emotioner i vardagsliv och samhälle. En introduktion till emotionssociologi*. Malmö: Liber.
- Engdahl, E. (2004) *A theory of the emotional self. From the standpoint of a neo-median*. Örebro: Örebro University.
- *Erikson, E. H. (1950) *Childhood and society*. New York: W. W. Norton & Co.
- Fox, P. (1994) *Class fictions. Shame and resistance in the British working-class novel, 1890–1945*. Durham: Duke University Press.
- Katz, J. (1999) *How emotions work*. Chicago: The University of Chicago Press.
- *Mead, G. H. (1934) *Mind, self, & society. From the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Merrell Lynd, H. (1932) ”Parent education and the colleges”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 160:197–204.

- Merrell Lynd, H. (1945) *England in the eighteen-eighties. Toward a social basis for freedom*. New York: Oxford University Press.
- *Merrell Lynd, H. (1958) *On shame and the search for identity*. New York: Harcourt, Brace.
- Merrell Lynd, H. (1960) "Review of Mirrors and masks. The search for identity by Anselm L. Strauss", *American Journal of Sociology* 65(4):418–419.
- Merrell Lynd, H. (1983) *Possibilities*. New York: Sarah Lawrence College.
- Lynd, R. S. & H. Merrell Lynd (1929) *Middletown. A study in contemporary American culture*. New York: Harcourt, Brace.
- Lynd, R. S. & H. Merrell Lynd (1937) *Middletown in transition. A study in cultural conflicts*. New York: Harcourt, Brace.
- Thrupp, S. (1945) "Review of England in the eighteen-eighties. Towards a social basis for freedom, by Helen Merrell Lynd", *American Journal of Sociology* 51(2):159–160.
- *Scheff, T. J. (2000) "Shame and the social bond. A sociological theory", *Sociological Theory* 18(1):84–99.
- Strauss, A. L. (1959) *Mirrors and masks. The search for identity*. Glencoe: The Free Press.